

THEORY OF LITERATUREDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-62>**PERSONAL AND DOCUMENTARY IN THE MEMOIRS
OF SERGE LIFAR (ON THE MATERIAL OF THE COLLECTION
OF THE MUSEUM OF KYIV HISTORY)****ОСОБИСТІСНЕ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНЕ У МЕМУАРАХ
СЕРЖА ЛИФАРЯ (НА МАТЕРІАЛІ КОЛЕКЦІЇ
МУЗЕЮ ІСТОРІЇ МІСТА КИЄВА)****Bilous N. V.**

*Candidate of Philological Sciences,
Head of the Serge Lifar Museum
(a branch of the Museum
of Kyiv History)
Kyiv, Ukraine*

Білоус Н. В.

*кандидат філологічних наук,
завідуюча філією
«Музей Серґа Лифаря»
Музею історії міста Києва
м. Київ, Україна*

Серґ Лифар (Серґій Михайлович Лифар, 1905–1986) – один із найяскравіших та найвпливовіших діячів європейської культури 20 сторіччя. Артист балету, хореограф, балетмейстер, педагог, реформатор та теоретик, він все своє довге та насичене професійне життя присвятив мистецтву. Пристрасний колекціонер, крім мистецької збірки (сам також малював і влаштовував виставки), мав унікальну колекцію стародруків, займався видавничою діяльністю, і сам мав неабиякий літературний талант. Літературна спадщина Серґа Лифаря, на жаль, маловідома, а його мистецька критика, публіцистика, епістолярій та біографічна мемуаристика не були ще об’єктом окремих ґрунтовних досліджень. Драматичні події, свідком яких був Лифар (Перша світова війна, зміна влади та криваві події у Києві 1917–1921 рр., Друга світова війна), спілкування та творча співпраця з видатними діячами культури, напружена робота, внутрішні переживання, інтимність сповіді – усе це знайшло місце у його спогадах. До яких знову і знову повертався, переробляв, планував віддати у друк, а потім знову відкладав на майбутнє. Значний за об’ємом корпус текстів – нотатки, фрагменти рукописів, доповіді, статті,

літературні портрети, які зберігаються у фондах Музею історії міста Києва (30-ті – поч. 80-х рр. 20 ст.) демонструють світоглядну та стильову еволюцію, свідчать про невпинний та продуктивний процес творення, який доповнював та збагачував його «служіння танцю» новим сенсом та натхненням. Лифар сам неодноразово наголошував на своєму унікальному вмінні одночасно активно та успішно займатися різними видами діяльності. Мемуари, які є складовою його колекції – складний і вагомий фактичний матеріал, необхідною умовою вивчення якого в майбутньому є вироблення перш за все певної методики дослідження.

Лифар з юних років ґрунтовно і докладно фіксував свої враження, роздуми, ідеї, а схильність до літературної праці проявилася ще у 1918 році в рідному Києві, коли разом зі старшим братом Василем вони організували під час навчання видання гімназичного журналу «Заря», у якому розмішувалися оповідання та поетичні твори дванадцятирічного майбутнього артиста та редактором якого він також був (подібні «самвидавні» журнали були атрибутом київського гімназичного життя). В одній з нотаток Лифар згадував, що завжди вів щоденні записи. «Лифар почав вести свої записи у шкільному віці, у період світового катаклізму, коли зруйнувалися всі основи особистого добробуту...» [5, с. 4] Про присутність щоденника свідчить велика кількість подробиць, фактичних деталей, до яких згодом у безпосередньо текстах мемуарів він додаватиме спогади, фрагменти різноманітних документів тощо. Звичка з юних років фіксувати, систематизувати свої враження, зустрічі, плани, активне ділове та приватне листування, вдосконалення французької. Відточування власного стилю, навчання у найкращих редакторів; величезний інтерес до видавничої справи, – усе це згодом знадобилося у роботі над текстами власних мемуарів, над якими він почав працювати відносно рано – у передмові до книги «Дягілев і з Дягілевим» він зізнається, що почав працювати над цією книгою відразу після смерті Дягілева у серпні 1929 року, проте вона побачила світ лише у 1939. «Писати мемуари мені було легко – вони самі писалися, один спогад викликав у пам'яті інший...до того ж у мене під рукою були мої особисті щоденники 1923–1929 років, листи Сергія Павловича та його особистий архів, – це значно полегшило моє писання і охороняло мене від неминучих помилок пам'яті» [1, с. 7] Еміграція (змушений був втекти з радянського Києва у 1922 році до Парижу, щоб присвятити себе танцю), емоційний та інтелектуальний зв'язок з Києвом, який він підтримував протягом життя, політичний, ідеологічний контекст,

стосунки з представниками російської еміграції у Парижі (з якими мав багато конфліктів попри традиційні намагання російських діячів представити Лифаря виключно як свою органічну і віддану частину). Закономірно, що першою книгою, автором якої був Лифар, були саме спогади про дитячі та юнацькі роки і перші кроки у мистецтві танцю – «Страдные годы: моя юность въ Россіи», видана у 1935 році у Парижі, у видавництві “Cooperative Etoile” (видання французькою – “Du temps que j’avais faim”). Він згадував, що працював над книжкою у 1933 році, після того, як до Парижу приїхали обидва брати та сестра, а поштовою до написання був лист від батька, з якого вони дізналися про смерть матері у Києві від хвороби. «Смерть матері, приїзд Леоніда, розмови з ним, спогади про спільне дитинство, сколихнули та воскресили у мені далеке минуле, і мені захотілося закріпити мої спогади на папері, поки вони остаточно не стерлися з моєї пам’яті...» [3, с.196] Трапилося так, що згодом Лифар неодноразово мав проблеми у зв’язку з яскраво описаними у ній драматичними подіями у Києві 1917–1922 рр. – і з польським посольством, і з радянським високопосадовцем, а згодом, під час окупації Парижу німцями – ще й з гестапо.

Розділи книги «Страдные годы» друкувалися і у паризькій емігрантській пресі, у рецензії зазначалося, що «книга молода, незграбна, сира, часто бентежить нерівностями стилю. Окремі факти настільки жорстокі, що мимоволі звинувачуєш автора, що він так довго зосереджує нашу увагу... І, може бути, саме цією атмосферою кошмарного жаху і пояснюється той дещо декламаційний та надміру вигадливий стиль, якими грішать деякі сторінки, але який повинен здаватися найяскравішим та переконливим юнакові, який розповідає про свої «страдні роки...» [5, с. 4] Таким чином, літературний та балетний критик А.Шайкевич відзначив ті особливості стилю Лифаря, які деякою мірою будуть притаманні його мемуарам і у майбутньому, крім «суб’єктивності та екзистенційності, які є типологічною ознакою мемуаристики» [4, с. 6].

Закономірно, що першою книгою, автором якої був Лифар, були саме спогади про дитячі та юнацькі роки та перші кроки у мистецтві танцю. Автор, який у цей час був на піку популярності – очолював балет Паризької Опери, був прем’єром, сам створював балети, організовував гастролі, вів інтенсивне світське та особисте життя, відчував потребу показати публіці звідки він, свій шлях до мистецтва та омріяного Парижу, водночас яскраво змалював усі жахи Радянської Росії, щодо якої ніколи не мав жодних ілюзій протягом всього життя (на відміну від Дягілева, який у 1927 році навіть поставив балет

«Стальной скок», присвячений радянській індустріалізації). Як публічна і популярна особистість, він розумів, що йому довіряють, він прагне зацікавити читача, тримати його в напрузі, йому важливе враження, яке він справляє.

Те, що частина викладених у книзі подій не співпадала з реальними історичними фактами, мала місце художня вигадка, перебільшення – зрозуміло. Ця свого роду сповідь була розрахована на читача, який знав, хто такий Лифар, слідували за його артистичною кар'єрою і асоціювали автора-головного героя з безмовними героями його балетів. Сповідальність та егоцентризм мемуарів Сержа Лифаря зумовлені обставинами – потребою висловитися, певною ізольованістю (юним потрапив у іншомовне, незвичне середовище, сучасники згадують, що він все життя говорив французькою з акцентом), постійною ідейною боротьбою у мистецтві та житті. Мотив екзистенційної самотності буде одним із провідних у його мемуарній спадщині: «нитка мого життя міцніша у самотності. У самотності легше творити», – зізнається він.

Література:

1. Лифарь С. Дягилевъ и съ Дягилевымъ. Париж, 1939. 500 с.
2. Лифарь С. Страдные годы: моя юность въ Россіи. Париж, 1935. 328 с.
3. Машинопис мемуарів Сержа Лифаря з правками, рукописними вставками та печаткою автора. 1929–1939 рр. (МК ТЗ-12088)
4. Черкашина Т. Ю. Українська мемуарно-автобіографічна проза ХХ ст.: жанрова, структурна та ідейно-художня еволюція. К., 2015 автореф. дис. ... д-р. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2015. 37 с.
5. Шайкевич А. «Страдные годы» книга Сергея Лифаря. *Возрождение*. 1935. 12 травня. С. 4.